

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРАЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

**«ҚАЗАҚСТАН ТАРИХ ҒЫЛЫМЫНЫҢ
ТЕОРИЯЛЫҚ-МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ»**
атты «Бекмаханов оқулары-2011»
халықаралық ғылыми-практикалық
конференциясының

МАТЕРИАЛДАРЫ

26-27 мамыр 2011 ж.

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции
«Бекмахановские чтения-2011» на тему
**«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ
КАЗАХСТАНСКОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ НАУКИ»**
26-27 мая 2011 г.

MATERIALS

of the international scientific-practical conference
«Bekmakhanov's readings-2011» on the theme
**«THEORETICAL-METHODOLOGICAL PROBLEMS
OF THE KAZAKHSTAN HISTORICAL SCIENCE»**
May, 26-27, 2011

КӘСІБИ ТАРИХШЫ – МАМАНДАР ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Кәсіби тарихшы дегеніміз кім?

Ол – маман, ол ұстаз. Ұстаз – жас ұрпаққа сапалы білім, саналы ақпарат жүйесін беріп отырған тұлға. Оқулыққа жан бітіріп, өзіне қаратады, жеткіншекті тәрбиелейді. Күнделікті болып жатқан оқиға – бұл тарих. Тарих үнемі, күнделікті жағдайға байланысты өзгеріп отырады. Қазақстандағы білім беруді дамытудың 2011-2020ж. арналған мемлекеттік бағдарламасында «мұғалім кәсібінің беделін» көтеру қарастырылған. 2015 ж. бастап педагогикалық қызметте икемділігін анықтауға арналған шығармашылық емтихан енгізілді. Педагогикалық мамандыққа түсушілердің шекті деңгейі көтерілетін болады. Даярлау сапасын бақылау және ынталандыру үшін педагогикалық кадрлар тәуелсіз агенттіктерде біліктілік деңгейін бағалаудан өтетін болады деп атап көрсеткен. Бұл келешектің еншісі. Ал қазіргі таңдағы кәсіби тарихшылардың жай-күйі қандай? деген сауал мені ойландырады. Қазақстандағы барлық педагогикалық жоғарғы оқу орындарының тарих факультеттері маман даярлап шығаруда, оның 20/30% ғана өз мамандығы бойынша қызмет атқарады. Өйткені, бізде жас маманға мемлекет алғашқы жылы ғана бір реттік көмегін жасайды, ал қалған кезде, маман өзінің күн кешеді. Бұл барлық білім беру мекемелеріндегі мұғалімнің жай-күйі.

Ал кәсіптік білім беру мекемелеріне келетін болсақ, жағдай тіпті өзгеше деп айтуға болады. Оны мынадан бастасақ, білімін жетілдіру курстарын алсақ, бұл курс метептегі каникул кездерімен сабақ жүріп жатады. Курсқа барайын десең, оқу жүктемесі уақытында орындалмай қалады. Күнделікті жағдайға байланысты өзгеріп жатқан тарих үшін, білікті мамандардан дәріс алғың келеді.

Кәсіптік лицейге-жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары мен техникалық және кәсіптік білім берудің кәсіптік оқу бағдарламаларын іске асыратын оқу орны деген анықтама беріледі.

Бір ғана оқу жылында шамамен біздің лицейден 300-ге жуық маман даярлап шығарады.

Президентіміздің 2011 ж. Қазақстан халқына жолдауында: «Біз кәсіптік және техникалық білім берудің мазмұнын толық жаңартпақ ниеттеміз» - деп көрсеткен. Мен толық қосыламын, өйткені кәсіптік білім беру мекемелерінде, көбінесе білім дәрежесі төмен балалар келеді. Негізінен мамандар даярлаймыз, тәрбие береміз. Бірақ мектеп оқулығын пайдаланамыз. Оқулықтың өзі, мысалы: «Адам және қоғам» сыртқы келбеті сапасыз, пайдаланудың алғашқы кездерінде-ақ орталары ашылып, шашыла бастады. Әдістемелік – құралдардың өзі жоқтың қасы, болса да мектептің бағдарламасына негізделген. Алматы қаласында 13 кәсіптік білім беру мекемесі бар. Барлығы да осындай күй кешуде.

Менің ойымша (кәсіптік лицейлерде) кәсіби тарихшы маман болу үшін өзің күнделікті ақпараттан қалмай ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысып, оқу-әдістемелік бағдарламалар жазумен айналысу керек.

«Халық пен халықты, ел мен елді теңестіретін білім», дейді М.Әуезов, ендеше білімді болайық.

Менің ұсынысым:

1. Білімін жетілдіру курстарын жаз айларында ұйымдастырса.
2. Кәсіптік лицейлер үшін арнайы бағдарламалар, оқу-әдістемелік құралдар шығарылса.

Ф.А. Қозыбаева,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ доценті, т.ғ.ж.

ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУДА ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Қазақстан тарихын оқытуда пән аралық байланысты жүзеге асыру - білім сапасын арттырудағы негізгі әдіс-тәсілдердің бірі. Әсіресе, Қазақстан тарихы мен қазақ әдебиетін байланыстыра оқыту, білім сапасын арттыруда маңызы өте зор.

Қазақстан тарихы – қазақ халқының басынан өткізген жағдайын, тарихи тәжірибиесін баяндайды, тарихи білімді адам ғана өзі өмір сүрген қоғамдағы орынның, атқаратын қызметін дұрыс ажырата алады.

Қазақстан Республикасының президенті Н. Назарбаев Қазақстан тарихын оқып үйренудің қажеттілігі туралы: «Бұл-тәуелсіз Қазақстанның азаматы ғасырлар тоғысында өзінің арғы-бергі тарихи жолын ой елегінен өткізіп, «Кеше кім едік? Бүгін кіміз? Ертең кім боламыз?» - деген төңіректе ойлансын деген еді. Бұл – әрбір азамат туған елінің, туған халқына деген тарихи сезімін оятып, ешкімнен кем еместігін түсіну деген сөз. Яғни әрбір алаш баласы, тарих қойнауына ойша тереңдеу арқылы өзінің ата-бабалары қалдырған кең байтақ жердің лайықты мұрагері болуға ұмтылсын» - деген сөздерінен тарих ғылымының маңызын көре аламыз. Ендеше болашақ маманның бойынан патриоттық сезім мен саяси сана, дүниетаным қалыптастыруда тарих пәні басты роль атқарады. Сондықтанда білім беруді жетілдіру жөнінде маңызды реформалар, жаңа технологиялар мен ғажап идеялар пайда болуда. Оқыту технологиясын жетілдіру, білім беру мекемелерін ақпараттандыру, білім алушылардың қызығушылығын, студенттің шығармашылық қабілетін арттыру, өздігінен оқу дағдысын

жетілдіру сияқты жаңа педагогикалық технологияға негізделген сабақтың дәстүрлі емес типтері, жаңа ақпараттық технологияны пайдалану, проблемалы оқыту, интерактивті оқыту, интеграция, модульдік оқыту жеке тұлғаны біліммен, біліктілікпен қаруландырудың түрлі құралдары енгізілуде.

Жаһандану заманында қоғамның идеялық бірлікте болуы үшін қазіргі ғылымдар жүйесінің бір арнаға тоғысуы және өзара байланысы өте қажет. Осы тұрғыдан қарағанда оқу үрдісінде де пәнаралақ байланысты жүзеге асыру педагогика ғылымындағы ешқашан ескірмейтін маңызды әдіс- тәсілдердің бірі. Пәнаралық байланыс - көптеген жылдар бойы педагогикада, философиялық, психологиялық, дидактикалық және әдістемелік тұрғыдан қарастырылып келген күрделі мәселе. Жоғары оқу орындарында оқытылатын гуманитарлық пәндердің ішінде аса маңызды білім сапасы тарих пен әдебиеттің байланысының негізі кең. Екі пәнде қоғамның дамуы, ондағы адамдардың ара қатынасын, атқаратын қызметін, психологиясының ролі туралы болғандықтан компоненттері де ортақ. Екі пәнде қоғамдық өмірдің заңдылықтарын таныстырады, әрбір қоғамдық құбылыстарды, фактілерді, оқиғаларды дұрыс бағалауға, тануға тәрбиелейді.

«Әдебиет - өмір айнасы», - болса, өмір деп отырғанымыз- тарих. Зер салып қарасақ, қазақ қоғамының тарихи дамуының барысындағы үлкенді-кішілі оқиғалардың көркем әдебиетте суреттелмегені, жырланбағаны жоқтың қасы. Ғылымда әдебиет тарихы және әдебиеттің тарихилығы деген ұғымдар бар. Әдебиеттің тарихилығы дегеніміз, тікелей тарих ғылымымен байланысты. Себебі, әдеби шығарма, тарихи әлеуметтік ортамен, белгілі бір халықтың мәдениет тарихымен, салт-дәстүрі мен сенім-нанымдары, ұлттық мінезімен, ойлау ерекшеліктері мен аңсаған армандары тамырлас болып келетін құбылыс. Әдебиетте тарихтың қайталанбас келбеті және өзіндік қасиеттері, тереңдік толқыны, көркемдік тұрғыдан бейнеленіп берілген жағдайда оқырманға берер танымдық мәні арта түседі. Яғни Қазақстан тарихын оқытуда көркем –шығарманы пайдаланудың маңызын арттыра түседі.

Қазақстан тарихын оқытуда көркем әдебиетті пайдалану әдісі студенттің тарихи фактіні ойында ұзақ сақтауына әсер етеді. Өйткені, тарих қоғамдағы тап тартысын нақты деректермен дәлелдесе, көркем шығарма сол фактілерді бейнелі кескінмен елестетеді.

Әдебиет- сөзбен сурет салу болса, ендеше, тарихи деректі студент жәй өтіп кеткен іс, оқиға, факті ретінде емес, адам тағдыры, оның басынан кешкен сан-қылы оқиғалар ретінде түсініп, оған тарихи мән берсе, студенттің шығармашылық тұрғыдан ойлануына және патриоттық сезімін оятуға тигізер әсері мол деп есептеймін. Мысалы, XIX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстандағы жұмысшылардың ауыр тұрмысын Г. Мүсіреповтың «Оянған өлке» романынан үзінді келтіруге болады. Әсіресе ондағы, Оралдан азып-тозып, Қарғандыға қашып келген жұмысшылардың мүшкіл халін, өндірістегі қазақ жұмысшыларының ауыр тұрмысын суреттеген тұстары студент жадында мәңгі сақталады.

Тарих сабағында көркем әдебиетті пайдалану студенттің өз бетінше іздену мен еңбектене білуіне де үйретеді. Мысалы, жоңғар шапқыншылығы кезіндегі қазақ халқының жағдайын көрсету үшін, Ілияс Есенберлиннің «Көшпенділер» трилогиясы халықтың тарихын таңба басқандай өрнектеген тарихи туынды. Ал Абылай ханның XVIII ғасырда мемлекет басшысы, қолбасшы және дипломат болғаны және Абылайдың қазақ хандығының тәуелсіздігін сақтау жолындағы ішкі және сыртқы саясаттағы қызметі туралы түсіндіргенде, Абылай бейнесін Бұқар жырау мен Үмбетей жыраудың толғаулары арқылы суреттесе, халқын сүйген ханның тарихтан мәңгі өшпес орын алғанын көреміз. Олай болса, студентке Абылай дәуірін, оның тұлғасын, сыртқы саясат саласындағы қайраткерлігін ғылыми тұрғыдан талдауына, саналықпен түсіне білуіне, оның дипломатиялық қызметі туралы өздігінен ізденулеріне бағыт-бағдар береді.

Үйлесімді, әрі ұтымды пайдаланылған көркем әдебиет жас маманның өз халқына, оның тарихи дәстүріне, Отанына деген патриоттық сезімін оятады.

Мысалы, XIX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстандағы патша үкіметінің отарлық саясатына қарсы күрестің шиеленісуі туралы мәселелерді қарастырғанда, әсіресе Исатай мен Махамбеттің басшылығымен болған 1836-1847 жылға шаруалар көтерілісінің мәнін жеткізуде Махамбет жырларын және Ә.Әлімжановтың «Махамбеттің жібесі», Т. Әлімқұловтың «Қара ой» атты шығармаларынан үзінді пайдалану студенттерге патриоттық әсер қалдыра отырып, ерлікке деген қызығушылық пен құрмет сезімін оятады.

Ал, 1916 жылғы көтерілісті өткенде, Торғай, Жетісудағы патша жарлығына қарсы көтерілістерді талдай отырып, көтеріліс басшыларына сипаттама жасағанда, студент Ұзақ, Жәмеңке, Бекболат, Тоқаш Бокин, Әбдіғаппар, Амангелді, Кейкі сияқты батырлар бейнесімен тарихшының пайымдауы арқылы танысады. Ал енді батырларды жазушы немесе ақын қалай сомдайды? мінезін қалай ашады? - деген сауал бойынша студенттер өз бетінше ізденіс жұмыстарын жүргізеді. Сөйтіп, М. Жұмағұловтың «Қыран қазасы қияда» романы, Омар Шипин, Күдері Жолдыбаевтардың «Амангелді батыр» жырлары, Ж. Жабаевтың «Зілді бұйрық», Иса Дәукебаевтың «Бекболат батыр» жырларымен, Мұхтар Әуезовтың «Қилы заман» повесі және «Қарт қожая» романымен, Сәкен Сейфуллиннің «Тар жол тайғақ кешу» романымен таныса отырып, оларды өзара салыстыру арқылы өз батырларын- ың бейнесін қиялында сомдайды. Бұл ізденіс пен үлкен еңбектің нәтижесінде келетін құбылыс. Яғни, студенттің тарихқа деген қызығушылығын, ұлтына деген патриоттық сезімін арттырады. Тарих сабағында көркем әдебиетті жүйелі түрде пайдаланса, болашақ маманның тарихи мәселені түсіндірудегі ойын тартымды, көңілге қонымды баяндауына қолайлы жағдай туғызады. Қоғамдық – гуманитарлық бағыттағы дәрісті оқытуда пән аралық байланыстың ерекше мәнін айта отырып, қазіргі таңда біздің мақсатымыз, ұлттық құндылықтарымызды насихаттайтын ұлтжанды жастарды тәрбиелеу.